

Sagen skal også forstås i sammenhæng med debatten om det amerikanske forsvars tilstedeværelse i Island i 1950'erne og frem. Det var set i lyset af den, at det blev en patriotisk manifestation at kræve alle de islandske håndskrifter tilbage fra udlandet. I Danmark blev sagens udvikling klart påvirket af den skuffelse, som fandtes over, at islændingene ikke kunne afvente verdenskrigens afslutning, så personalunionen kunne opsiges samtidig i begge lande. Senere, efter 1960, blev sagen opfattet som en parallel til spørgsmålet om det danske mindretal i Sydslesvig.

Ud fra islændingenes suverænitetsprincipper har det været en vigtig sag at få håndskrifterne tilbage til Island. Det har også styrket den islandske identitet og været en vigtig inspiration for det islandske forskningsmiljø. Ud fra et andet synspunkt er det alligevel fuldt forståeligt, at der blev flaget på halv stang på Det Kgl. Bibliotek, da dyrebare manuskripter gik tabt. Det var jo imod den internationale sædvane om kulturværdiers placering, at en del af de islandske håndskrifter blev fragtet tilbage til Island. Regelen er jo, at værdierne skal forblive der, hvor de nu engang er havnet. Det må heller ikke glemmes, at det netop er takket være opbevaringen af håndskrifterne i København, at så stor en del af den islandske sagalitteratur og det islandske diplommateriale fra middelalderen er bevaret.

Som forfatteren af bogen påpeger (s. 389), så blev håndskriftsagen løst, fordi danske politikere trods alt ville imødekomme islandske ønsker om at få udleveret de eneste konkrete vidnesbyrd om islandsk middelalderkultur. De danske politikere, som gik ind i sagen, gjorde det også, fordi det passede ind i den politik, som blev ført på andre områder.

På grund af den politiske udvikling, som denne bog beskriver, eksisterer der nu to arnamagnæanske institutter, et med adresse i Island og et andet med adresse i Danmark. Som en følge af et dansk forslag fra 1961 om at foretage en deling af de islandske håndskrifter i Den Arnamagnæanske Håndskriftsamling gjorde islændingene forberedelse til at modtage håndskrifter ved i 1962 at oprette et håndskriftsinstitut på Statsbiblioteket i Reykjavik. Dette blev siden lagt under det islandske universitet og fik navnet Árni Magnússon Institut. Her opbevares de originalhåndskrifter, som danskerne udleverede til islændingene i forbindelse med aftalen om håndskriftsudleveringen. Selv om mange dyrebare islandske håndskrifter er blevet overleveret til Island, findes der fremdeles nogle tilbage på Det Arnamagnæanske Institut i København. Men i øvrigt samlede Arni Magnússon ikke bare islandske håndskrifter, men også danske og norske, og de findes stadigvæk i København.

Agnes S. Arnórsdóttir

REGIONAL- OG LOKALHISTORIE

Kenn Tarbensen: *Århus og Junigrundloven. Politiske læreår og fjendtlige besættelser i midten af 1800-tallet.* (Århus Byhistoriske Udvalg, 1999). 90 s.

For en række danmarkshistoriske begivenheders vedkommende kan der være en tendens til, at rigshistorien og Københavns historie flyder sammen. Det gælder f.eks. indførelsen af enevælden i

1660 og Påskekrisen i 1920. Og det gælder enevældens fald i 1848 og tilblivelsen af Junigrundloven året efter. Men disse sidstnævnte begivenheder havde i hvert fald også en provinsdimension, og det er denne dimension af 1848-49, set fra Århus, det foreliggende værk omhandler, nærmere bestemt »politisk kultur i støbeskeen i en dansk provinsby på tærsklen til det moderne Danmark« (s. 7).

Bogen er bred i sit anlæg. Der indledes med et signalement af byen i årtierne forud for 1849, befolknings- og erhvervsforhold, bystyre, øvrighedsforhold og foreningsliv; det sidstnævnte var oplæringssted for politisk kultur. Det følgende kapitel om det liberale miljø i 1830'erne og 1840'erne handler om den liberale opposition til enevælden lokalt, de lokale presseforhold og valgene til de rådgivende stænderforsamlinger. I lighed med København så man i martsdagene i 1848 i Århus, hvordan slesvig-holstenernes krav om Slesvigs indlemmelse i Det tyske Forbund førte til, at hidtidige internt-danske politisk-ideologiske modsætninger blev overskygget af de nationale modsætninger mellem dansk og tysk. Et massemøde i Ridehuset den 24. marts er en parallel til det københavnske Casino-møde af 20. marts. Ved Ridehus-mødet blev det i øvrigt besluttet at nedsætte en »Betryggelses-Comité«, et slags borgerværn og en patriotisk sammenslutning. Ellers bød året 1848 på besøg af minister Orla Lehmann, der ville sikre sig både embedsmændenes og jydernes loyalitet mod det nye styre i København, en kortvarig fjendtlig besættelse og valg til den grundlovgivende rigsforsamling i oktober efter en forudgående valgkamp. Ikke bare i Århus by, men i hele Århus Amt valgtes den ny tids mænd. Mens medlemmerne af rigsforsamlingen forhandlede i København i foråret 1849, blev våbenhvilen brudt, og (borger)kri-

gen blussede op på ny. Den 31. maj fandt en rytterfægtning sted ved Århus, og i juni-juli kom byen ud for en månedlang fjendtlig besættelse med efterfølgende retsopgør. Efter alt det var det måske ikke underligt, at valgkampen forud for rigsdagsvalget i december 1849 bar præg af en vis træthed, og på dagen for folketingsvalget, den 4. december, stjal en brandkatastrofe i Brabrand, hvor syv gårde, tre boelssteder og 13 huse gik op i luer, opmærksomheden.

Bogen er rigt illustreret, specielt skal nævnes portrætter af byens centrale aktører og iagttagere med tilhørende grundige levnedsskildringer. Det gælder f.eks. stiftamtmanden, den stivsindede og forstokkede bureaukrat Jens Andreas Graah, der i marts 1848 foreslog myndighederne i København at slå hårdt ned på den liberale rørelse. Under Orla Lehmanns besøg i byen blev den senere grundlovsfader og folketingsmand Christian Rasmus Otterstrøm tilforordnet Graah, hvilket reelt betød, at Graah blev kørt ud på et sidespor som politisk utilforladelig. Og under den kortvarige besættelse af byen i maj 1848 blev Graah taget som gidsel af fjenden som garant for, at de leverancer, besættelsesstyrken havde udskrevet, virkelig blev leveret. Graah blev angiveligt udvalgt af byens liberale klike til det hverv, fordi han ansås for den, der bedst kunne undværes! Ligeledes kan nævnes et portræt af møllerfruen Bertha Weis, hvis korrespondance er en vigtig kilde til den utrygge stemning blandt byens borgerskab forud for og under den tyske besættelse i 1849.

Bogen er ikke udelukkende, men overvejende deskriptivt-fortællende og ikke analytisk-vurderende. Det ses f.eks. i skildringen af det såkaldte slag på Store Torv i marts 1849. Dermed sigtes til en episode, hvor nogle søværnepligtige i byen kom i klammeri med en

boghandler og senere tillige rettede deres vrede mod byfogden. Kilderne er uenige om, hvor alvorlig denne episode egentlig var, samt om den havde politiske undertoner eller ej; Tarbensen tager hverken stilling eller sætter episoden ind i en større sammenhæng. Men i bogens afslutning bliver begivenhederne 1848-49 i Århus dog sat i perspektiv. Tarbensen argumenterer for, at begivenhederne i Århus og resten af Jylland 1848-49 fik afgørende betydning for udviklingen i Danmark generelt, og han ser den politiske udvikling i Århus mellem ca. 1830 og ca. 1870 som – og efter min mening med rette – præget af kontinuitet, således at 1848-49 ikke var noget egentligt brud. »Borgerskabet havde to årtier før enevældens fald tiltaget sig politisk magt, og i 1830'erne og 1840'erne blev denne øget betydeligt« (s. 81f.). Begivenhederne 1848-49 var derfor mere udtryk for *borgerstyrets* konsolidering af egen magt end for *folkestyrets* fødsel.

Alt i alt demonstrerer Kenn Tarbensen's lille bog fint det frugtbare og ønskværdige i at anskue dansk politisk kultur og dansk politisk historie i andet end blot københavnsk perspektiv.

Michael Bregnsbo

Ib Gejl (red.): *Århus. Byens historie*, 2: 1720-1870. (Århus Byhistoriske Udvalg, 1997). 347 s., 350 kr.

Århus. Byens historie er en af de mest omfattende af de mange nye byhistoriske fremstillinger, der har set dagens lys i de senere år. Værket adskiller sig fra andre byhistorier ved at anvende den samme overordnede disposition i alle fire bind. Først præsenteres »Byens rum«, så beskrives »Byens mennesker« og »Byens liv«, og til sidst redegøres der for »Byens styre«. De enkelte hoveddele kan dog opdeles i mindre blokke. I bind 2 er »Byens mennesker« såle-

des delt mellem Thomas Bloch Ravn (befolkningsforhold og mentalitet) og Birgitte Kjær (sociale forhold og det daglige liv), mens »Byens liv« er delt mellem Erik Korr Johansen (næringslivet), Ib Gejl (kultur og fritid) og Henning Spure Nielsen (uddannelsesforhold). Derimod er Bue Beck og Henrik Fode alene om at behandle henholdsvis »Byens rum« og »Byens styre«.

De mange bidrag må have stillet store krav til redaktøren, men han har udført sit arbejde godt, for der er kun få overlapninger, og de enkelte dele føjer sig fint sammen til en helhed. Det er dog tydeligt, at forfatterne kommer fra forskellige faglige miljøer, men dette opleves kun som en berigelse. Som eksempler kan nævnes, at arkitekten Bue Beck har mange interessante betragtninger om bygningstyper, havekultur og historicisme, mens museumsinspektøren Birgitte Kjær giver en kyndig og fyldig præsentation af boligindretning, mad og beklædning.

Århus' historie blev også for ca. 60 år siden beskrevet i et firebindsværk, og forskellige aspekter af byens liv er desuden blevet skildret i en række bøger, videnskabelige artikler og utrykte afhandlinger. Denne usædvanligt gunstige forskningssituation (sammenlignet med andre danske byer) har tydeligvis været en stor hjælp for bidragsyderne til den nye købstadsmonografi, men dette har ikke afholdt dem fra arkivundersøgelser. Dette gælder især for Erik Korr Johansen, der har gjort studier i arkiverne fra Kommercekollegiet, Indenrigsministeriet, Århus byfoged, Århus rådstue og Århus toldkammer m.m. Resultatet er blevet en af de mest interessante og vellykkede fremstillinger indtil nu om en dansk købstads næringsliv i denne periode. Korr Johansens bidrag udmærker sig blandt andet ved, at byens konjunkturudvikling bliver sat ind i et dansk og europæisk perspektiv. Ligele-